

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ЄВРОПЕЙСЬКИХ ГУМАНІТАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ЄВРЕЙСТВА

Дан Порат

ГІРКА РОЗПЛАТА

Ізраїль судить євреїв, звинувачених
у співпраці з нацистами

Переклад з англійської
Наталі Комарової

ДУХ І ЛІТЕРА

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

УДК 940.53:343.138(=411.16)(569.4)

П 591

Переклад з англійської: Наталя Комарова

П 591 **Порат Дан**

ГІРКА РОЗПЛАТА. Ізраїль судить євреїв, звинувачених у співпраці з нацистами / Пер. з англ. Наталі Комарової. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2024. – 304 с.

ISBN 978-617-8262-77-8

Починаючи з 1950 року, держава Ізраїль переслідувала й ув'язнила десятки віділивих в Голокості, які за нацистів служили в таборах капо або поліцейськими гетто. В книзі представлений перший повний огляд судових процесів над капо, базованих на записах, щойно розсекречених через сорок років.

У грудні 1945 року пасажир тель-авівського автобуса, який народився в Польщі, упізнав у водії колишнього голову міської ради, яку нацисти створили для управління євреями. Пасажир назвав водія колаборантом, той вискочив з автобуса, рятуючись від пасажирів, які мали намір забити його до смерті. Через п'ять років, щоб усунути тривалу напругу в громадах, які пережили Голокост, Держава Ізраїль розпочала кримінальне переслідування євреїв, які служили адміністраторами гетто або капо в концтаборах.

Дан Порат показує, як ці процеси змінили розуміння Ізраїлем Голокосту, і досліджує, як приховування протоколів судових процесів — давно засекречених державою — вплинуло на історію та пам'ять. Чутливий до руйнівних варіантів, які постають перед тими, хто вирішив співпрацювати, але суворий у своєму аналізі, «Гірка розплата» запрошує нас переосмислити наші ідеї співучасті та справедливості та подумати про те, що означає бути жертвою за надзвичайних обставин.

На обкладинці використана фотографія, де поліцаї гетто охороняють групу євреїв, вишикуваних на подвір'ї центральної в'язниці Лодзького гетто, 1940–1944 рр. Зображення розташовано на сайті Меморіального музею Голокосту США, люб'язно надано Художнім музеєм в Лодзі (Польща).

УДК 940.53:343.138(=411.16)(569.4)

ISBN 978-617-8262-77-8

© 2019 by Marona Inc.
All rights reserved

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2024

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	9
1. Від помсти до відплати в постнацистській Європі	25
Правосуддя в громадських і державних судах	33
Начальник єврейської поліції в державному суді	41
Моральний осуд у громадському суді	51
2. Напруга між уцілілими в Підмандатній Палестині	61
Ненависть повстанців до колаборантів	68
Реакція керівництва ішуву	73
Захист членів юденратів	79
Сіоністський лідер захищає здогадного колаборанта	84
Вбивство колаборанта	90
Перша справа надходить до сіоністського суду честі	92
3. Закон про покарання нацистів і нацистських пособників	95
В Ізраїлі помічений співробітник міліції неєврейського походження	100
Розгляд законопроекту Кнесетом	105
4. Попередній судовий розгляд	115
Попереднє розслідування в справі словака – масового вбивці	123
Визначення мировими судами злочинів проти людяності	131
Лікар зустрічається з колишніми в'язнями	137
5. Оцінка дій євреїв-колаборантів	143
Аушвіцькі капо на суді	158
Громадська реакція на судові процеси	170
6. Чи скоювали єврейські капо злочини проти людяності?	175
Суд над двома жорстокими капо	179
Жорстока смерть в'язнів від рук капо	181
Свідчення «доброго капо»	187

7. Перші сумніви в зв'язку з судами над капо	197
Скасування смертного вироку	200
Зміна образу засудженого колаборанта	205
Зображення капо на сцені.....	209
Суд над Кастнером.....	213
Зміни в судах над капо.....	228
Сумніви в необхідності судів.....	231
8. Суди над нацистами та переосмислення колабораціонізму.....	237
Погляд Ханни Арендт на колаборантів.....	247
Ізраїльтяни ставлять під сумнів ставлення до вцілілих у Голокості.....	251
9. Виправдання звичайних функціонерів	255
Верховний суд виправдовує звичайну людину.....	277
Останній вирок жорстокому капо.....	284
Епілог.....	289
Скорочення.....	298
Подяки.....	299
Джерела ілюстрацій.....	302

Вступ

У січні 1952 року, після судового розгляду, що тривав три з половиною місяці, Окружний суд у Тель-Авіві виніс вердикт у справі, порушеній Державою Ізраїль проти Єхезкеля Юнгстера. Юнгстер пережив Голокост, у якому німці вбили його дружину та дітей. Головуючий суддя Пінхас Авішар заявив, що Юнгстер «зробив себе знаряддям у руках варварського нацистського режиму з його планом знищення єврейського народу». За визначенням суду, Юнгстер був одним з євреїв, що співпрацювали з нацистами¹.

Тим із присутніх, хто міг бачити обвинуваченого на лаві підсудних, було важко повірити, що цей хворобливий чоловік був таким варваром, як це стверджувалося. В 41-річного Юнгстера була хвороба судин, він уже втратив ліву ногу й ризикував втратити праву через некроз, у нього було видалено одну нирку й він страждав від високого кров'яного тиску. Проте колегія з трьох суддів пояснила, що в 1943–1944 роках, коли Юнгстер був в'язнем концтаборів Гродзище та Фаульбрюк у західній Польщі, він являв собою «кремезного чоловіка... в шкіряній куртці і чоботах, який ходив з металевим прутом, обтягнутим гумою, і лупив ним кожного, хто траплявся йому на шляху». Юнгстер виконував функцію капо – в'язня концтабору, призначеного СС наглядачем над рештою в'язнів. очевидці свідчили, що він бив своїх жертв, часто цілячи в геніталії, навіть тоді, коли поблизу не було нацистів².

Розгляд справи Юнгстера був лише одним з майже сорока судових процесів щодо так званих капо, які відбувалися в Ізраїлі з 1950 по 1972 рік. Історія цих судів поки що мало відома, бо лише останніми роками Державний архів Ізраїлю надав публічний доступ до стенограм деяких з них.

¹ Рішення суду, генеральний прокурор проти Єхезкеля Юнгстера, Piske Din, т. 5 (1951–1952), кримінальна справа 9 / 51, с. 165.

² Там само, с. 157.

Під час цих судів євреям-функціонерам (як-от табірним наглядачам і поліціантам у гетто) були висунуті обвинувачення в зв'язку з їхнім поведінням під час Голокосту. Ізрайльські прокурори обвинувачували їх у співробітництві з нацистами, нападах на євреїв і завданні їм тяжких ушкоджень, а також у здирстві та видачі жертв нацистам, членстві у ворожих організаціях, убивствах в'язнів і навіть у воєнних злочинах і злочинах проти людяності³. В двох третинах випадків суд підтримував сторону обвинувачення, і всім обвинуваченим, крім одного, було присуджено ув'язнення з середнім терміном у 26 місяців за ґратами.

У цій книзі ставиться певна кількість питань щодо цих судів над євреями, обвинуваченими в колабораціонізмі. Якими передусім були мотиви цих судових процесів? Як змінювалося з часом ставлення суддів і суспільства до колаборантів? Який зв'язок був між судами над Капо та двома резонансними процесами з Голокосту, що відбулися в Ізраїлі в цей період, – над нацистом Адольфом Айхманом та угорським євреєм Рудольфом Кастнером? Чи покладалася однакова відповідальність на колаборантів-євреїв і неєвреїв? Як змінилося значення колабораціонізму за період між завершенням Другої світової війни та 1970-ми роками? І нарешті – як вплинуло замовчування цих історій на нашу пам'ять про Голокост?

Видалення цих функціонерів з єврейської колективної пам'яті, на мою думку, сприяло виникненню вкрай спрощеного погляду, коли всі жертви уявляються героями. В сучасній культурі з її схильністю вшановувати тих, хто вижив після Голокосту, думка про те, що жертва могла поводитися в сумнівний спосіб, здається незбагненою. Однак цей поширений сьогодні погляд не був панівним у перші двадцять років після Другої світової війни, коли багато хто вважав, що жертви як певна група, й особливо ті, хто

³ В основі цих обвинувачень лежав Закон про покарання нацистів і нацистських пособників № 5710-1950, ухвалений 1 серпня 1950 р. Текст закону англійською можна знайти на <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archival/1950-1959/pages/nazis%20and%20nazi%20collaborators%20punishment-%20law-%20571.aspx>. Як я зазначаю в одній з наступних приміток, цей переклад є не завжди точним.

займав керівні посади в гетто і концтаборах, поділяють з німцями відповідальність за катастрофу, яка з ними сталася. Зосередившись на судах над капо та їхній еволюції, ця книга простежує, як змінювалося ставлення до обвинувачених у колабораціонізмi.

* * *

Коли війська союзників у 1945 році увірвалися до концтаборів, вони виявили там не тільки гори трупів і десятки тяжко хворих в'язнів, а й тих, хто вижив у цих умовах і прагнув помсти. Багато людей, звільнених із цих таборів, прагнули покарання не лише німців, а й євреїв, які служили в концтаборах і гетто. Звільнені в'язні лінчували та били євреїв, які були поліцейськими в гетто й видавали їх і їхні родини нацистам або, виконуючи функції капо в концтаборах, утискали чи жорстоко поводитися з ними.

Це насильство продовжувалося й поза межами звільнених концтаборів. Щоб покласти йому край, лідери єврейських громад, які знову виникли в європейських містечках і таборах для переміщених осіб, направляли ці суперечки до судів честі, створених для розв'язання звичайних розбіжностей між членами громади. Ці суди, очолювані поважними людьми, розглядали також моральну поведінку функціонерів і призначали суспільні покарання на кшталт публічного осуду та виключення з громади. В більшості випадків за допомогою цих судових рішень вдавалося припинити прояви насильства в громадах; вони допомагали їм також заново сформувати свою самоідентичність як здорового й розумного суспільства, позбавленого негідних елементів, що згубно впливали на нього.

Коли вцілілі жертви Голокосту почали емігрувати до Підмандатної Палестини⁴, там стали спалахувати такі самі конфлікти

⁴ Геополітичне утворення, створене на території історичної Палестини за результатами Першої світової війни і що перебувало з 1922 по 15 травня 1948 р. під управлінням Сполученого Королівства в рамках мандата Ліги Націй. Крім території сучасного Ізраїлю, Мандат поширювався на сучасні Йорданію, (Західний берег річки Йордан) і сектор Газа. – *Прим. наук. ред.*

між євреями, що спостерігалися в Європі. До створення Держави Ізраїль там діяли дві інституції, подібні до судів честі в Європі: ландсманшафти (громадські організації експатріантів з конкретного міста чи країни⁵) та суд честі Всесвітнього конгресу сіоністів, який висловлював свою думку з приводу обвинувачень, висунутих проти посадових осіб. Проте ці інституції були не зовсім придатні для розгляду десятків суперечок, що вибухали між уцілілими в Голокості. Засоби масової інформації та громадські діячі закликали очільників Ішува – єврейської громади в Підмандатній Палестині – знизити напругу, створивши певний громадський комітет з поважних людей для розгляду таких справ і призначення суспільних покарань. Однак керівництво вирішило не створювати такого комітету, вважаючи суспільні покарання не достатньо суворими для тих, кого обвинувачували в співпраці з нацистами в їхній місії з винищення єврейського народу.

Тільки після створення Держави Ізраїль і неодноразових запитів з боку одного поліцейського високопосадовця Міністерство юстиції підготувало законопроект щодо запровадження системи розгляду справ посадовців у кримінальному суді, де їм довелося б постати перед своїми обвинувачами. Закон про покарання нацистів і нацистських пособників, ухвалений Кнесетом у 1950 році, поклав початок тому, що стало відомо як «суди над капо», які тривали впродовж наступних 22 років. За ці два десятиліття суди над капо пройшли чотири основні етапи – від сприйняття тих, хто служив у єврейських гетто і концтаборах, як злочинців, рівнозначних нацистам, до усвідомлення їх як жертв.

На першому етапі (серпень 1950 – січень 1952) до згоданих колаборантів ставилися безкомпромісно. Ізраїльські законодавці та прокурори палко прагнули відплати тим євреям, яких вважали співучасниками нацистів у їхніх злочинах проти європейського

⁵ Земляцтва, створювані єврейськими переселенцями у Підмандатній Палестині, Державі Ізраїль, Сполучених Штатах та інших державах і регіонах єврейської імміграції. Являли собою товариства взаємодопомоги іммігрантів, що походили з одного міста, місцевості та/або країни. – *Прим. наук. ред.*

еврейства. Законодавці розробили закон, який урівнював нацистів і їхніх пособників-евреїв, не беручи до уваги протилежність світів, у яких вони жили. Лише на етапі винесення вироків у цьому законі було враховано становище цих функціонерів як жертв, що дозволило в кількох випадках дещо пом'якшити вирок.

Як і законодавці, прокурори вважали кожного, хто обіймав якусь посаду за нацистів, винним, доки не доведена його невинуватість. Майже кожного підсудного, навіть тих, хто нібито побив лише одного в'язня концтабору, обвинувачували в «злочинах проти людяності», тобто це було те саме обвинувачення, що висувалося проти нацистського керівництва на судових процесах у Нюрнберзі. Коли судді зауважили, що обвинувачення в злочинах проти людяності доречне лише у випадках дій, учинених проти певної маси людей, прокурори замінили формулювання на «воєнні злочини», що теж каралися смертю. В перші півтора року судів над капо окружні суди присудили шістьох колишніх капо в середньому до майже п'яти років ув'язнення і винесли один смертний вирок – у справі Єхезкеля Юнгстера.

На другому етапі (лютий 1952–1957) ці функціонери розглядалися вже не як нацисти, а як євреї-колаборанти нацистів. Цей етап почався після смертного вироку Юнгстеру; щоб надалі запобігти подібним рішенням суду, прокурори, які, схоже, взагалі не передбачали винесення судом смертних вироків, кинулися змінювати всі обвинувальні акти, в яких містилися обвинувачення, що потенційно могли мати наслідком смертну кару, і вже більше майже ніколи не висували єврейським функціонерам обвинувачень у воєнних злочинах або злочинах проти людяності. Незабаром після того Верховний суд, до якого автоматично потрапила апеляція в справі Юнгстера, скасував його смертний вирок. Тим самим Верховний суд узяв на озброєння запропоноване прокурорами розрізнення між нацистами та їхніми єврейськими колаборантами: першим могли висуватися обвинувачення у воєнних злочинах або злочинах проти людяності, а другим – ні. В усіх інших аспек-

тах система правосуддя продовжувала вважати цих функціонерів рівними нацистам, і суди тривали далі.

Однак поза залами судів почали виникати сумніви щодо необхідності переслідування функціонерів взагалі. В театральному та медійному середовищі, серед митців і журналістів лунали запитання: чи можна судити «тих, хто там був»? Суд у справі про наклеп на Рудольфа Кастнера, одного з керівників Будапештського комітету порятунку⁶ (хоч він і не належав до числа судів над капо), поглибив ці сумніви. Ця справа почалася з того, що генпрокурор Ізраїлю Хаїм Кон висунув проти одного журналіста обвинувачення в наклепі на Кастнера. Люди, що вижили в Голокості, звинуватили Кастнера в співпраці з Адольфом Аїхманом; вони заявили, що в обмін на допомогу Кастнера в знищенні пів мільйона угорських євреїв нацисти допомогли йому врятувати понад тисячу людей, насамперед членів його родини та близьких друзів. Окружний суд зрештою виніс рішення проти Кастнера, який став фактичним відповідачем, зазначивши у висновку, що він «продав душу дияволу», співпрацюючи з нацистами. Кон висловив скептицизм щодо здатності суду судити тих, хто діяв під час Голокосту, і заявив, що «це справа між ними та Богом»⁷. Кон, однак, не переніс сумніви, що виникли в нього у зв'язку зі справою про наклеп на Кастнера, на судові процеси в справах капо. Він усе ще вірив у здатність суду враховувати мотивацію та дії євреїв, що служили в концтаборах.

На третьому етапі (1958–1962) судова система розглядала більшість цих функціонерів як чоловіків і жінок, що вчиняли неправомірні дії, але робили це з добрими намірами. В 1958 році Верховний суд скасував рішення окружного суду в справі Кастнера, фактично знявши з нього обвинувачення в колабораціонізмі на

⁶ Va'adat ha-Ezra ve-ha-Hatsala be-Budapest, скорочено Vaada. Невеликий комітет сіоністів у Будапешті, який під час нацистської окупації Угорщини в 1944–1945 роках допомагав євреям врятуватися від Голокосту. Головними діячами були Отто Комолі, Рудольф Кастнер, Самуель Спрінгманн, Джоел Бранд. – *Прим. наук. ред.*

⁷ Цит. у: Yechiam Weitz, *The Man Who Was Murdered Twice: The Life, Trial and Death of Israel Kastner* (Jerusalem: Yad Vashem, 2011), 219; цит. у: Shalom Rosenfeld, *Tik Pelili 124/53: Mishpat Gruenwald Kastner* (Tel Aviv: Karni, 1955), 280.

тій підставі, що та чи інша людина могла мати причини зробити щось погане, включно зі співпрацею з нацистами, бо вважала, що збереження добрих стосунків з нацистами дасть їй змогу рятувати євреїв у майбутньому. Навіть якщо Кастнер припустився помилки, вирішив суд, за це не можна його судити. В результаті такого рішення суду Кон переглянув політику генпрокуратури й в одному випадку навіть наказав прокурорам анулювати обвинувальний акт. Відтоді прокурори висували обвинувачення тільки проти тих функціонерів, яких підозрювали в реальному сприянні цілям нацистів. У цей період дехто з уцілілих у Голокості став схилитися до думки, що вже час відкинути колишні розбіжності й рухатися далі. Проте інші продовжували закликати до притягнення згоданих колаборантів до суду.

Суд над Айхманом у 1961 році та суд над Гіршем Баренблатом двома роками пізніше ознаменували перехід до четвертого й останнього етапу судових процесів у справах капо (1963–1972). На цьому етапі судова система вважала функціонерів звичайними жертвами, й ця зміна стала сигналом цілковитого повороту від первісного ставлення до них як до винних, поки не доведено невинуватість. Однією з цілей обвинувача Айхмана Гідеона Гауснера було зняття обвинувачення в колабораціонізмі з капо та поліцаїв. Відібрані ним для суду над Айхманом свідки зображували цих функціонерів нешкідливими, а подекуди навіть героїчними. Сторона обвинувачення проводила чітке розрізнення між безневинними євреями, включно з функціонерами, та злими нацистами. Поступово зникав негативний образ тих, що були жертвами, але іноді діяли на користь злочинця.

Невдовзі після завершення суду над Айхманом молодий та амбіційний ізраїльський прокурор Давид Лібай тимчасово поставив під сумнів це нове сприйняття функціонерів як безневинних людей. Після виходу Гауснера у відставку Лібай подав обвинувальний акт проти колишнього очільника єврейської поліції в польському містечку Бендзин Гірша Баренблата. Цей акт містив один пункт, що навряд чи колись розглядався в ізраїльських су-

1. Від помсти до відплати в постнацистській Європі

У 1945 році американська армія визволила хворих і заморених голодом в'язнів Бад-Тельца – філії концтабору Дахау. За тиждень, на початку травня, один з американських офіцерів, єврей, організував поминальну церемонію. Її провели поблизу, в кінотеатрі при школі офіцерів СС. Там зібралися колишні в'язні, дехто з них пересувався на милицях, інші підтримували хворих друзів. За столом президії сидів американський офіцер, а поруч з ним – ті, хто донедавна виконував обов'язки капо й наглядав за в'язнями цього табору. Аудиторія, що складалася зі звільнених єврейських в'язнів, спокійно слухала вступне слово голови зборів. Наступним мав виступати один з колишніх капо, що теж сидів за столом. Під час його промови дехто з присутніх у залі почав занепокоєно крутитися на стільці. Потім з-за столу підвівся для промови ще один колишній капо. В залі здійнявся гомін. У передніх рядах кінотеатру скочив на ноги один з колишніх в'язнів. Очі всіх присутніх зосередилися на ньому, а він, стиснувши кулаки й повернувшись до своїх співтабірників, сердито вигукнув: «Ми говоримо тут про німецьких есесівців, але перш ніж судити їх, помстимося євреям-есесівцям серед нас!».

Люди кинулися на колишніх капо. Присутні в залі американці на кілька секунд остовпіли. Люба Мескуп, подружка одного з колишніх капо Іцика Гріцмахера й сама колишня капо, заблокувала вхідні двері в намаганні врятувати свого друга, який вистрибнув з вікна. Юрба накинулася на неї, потім наздогнала Гріцмахера й віддупцювала його, вигукуючи: «Вбивця!» і «Нацист!». Люди збиралися побити й інших капо, але американські солдати відтіснили натовп і запобігли вбивству¹.

¹ Herut, Aug. 30, 1955; Dov Shilanski, Hashekhah le-or ha-yom: ma'avako shel tsairi Tsiyonit be-Lita uva-mahanot (Jerusalem: Yad Vashem, 2006), 480–482; Aryeh Segalson, Be-Lev ha-

Пов'язка на рукав, що означає єврейського обер-капо (головного капо)

Схожі сцени відбувалися в звільнених концтаборах у Польщі, Франції, Греції, Нідерландах і в інших країнах Європи. Для деяких усілілих визволення стало приводом не для святкування свободи чи сумування за втраченими близькими, а для помсти та зведення рахунків.

Під час звільнення концтабору Аушвіц наприкінці січня 1945 року один з його в'язнів, Натан Урбах, почув чийсь крик: «Рятуйте! Вбивають!». Він побачив двох молодих людей, які жорстоко били колишнього капо, Еліезера Грюнбаума. Урбах побіг до барака французьких в'язнів і покликав їх на допомогу. Французи, які знали Грюнбаума до звільнення, швидко вибігли та врятували свого друга². Але багатьом іншим так не пощастило. Ходили чутки, що невдовзі після звільнення євреїв в Мюнхені вбили сотні інших євреїв, обвинувачених у колабораціонізмі³. Хоча ці чутки,

ofel: Kilyonah shel Kovnah ha-Yehudit – Mabat mi-bifnim (Jerusalem: Yad Vashem 2003), 502–504.

² Tuvia Friling, *A Jewish Kapo in Auschwitz: History, Memory and the Politics of Survival*, trans. Haim Watzman (Boston: Brandeis University Press, 2014), 69.

³ Executive Committee of the Labor Union, Sept. 5, 1945, BGA, pp. 28–29. Один свідок говорив, що бачив, як двох поліціантів лінчували після звільнення з табору в Судетській області. Див. свідчення Єрахмієля Баркая, 25 травня 1953 р., справа *Генпрокурор проти Цвії Шапшевського*, ISA, RG/32/LAW/486/52, с. 12.

служити злочинцям і винести обвинувальний вердикт можна тільки на підставі доказів такого наміру. Прокурори єврейського суду вважали Баренבלата людиною, яка служила німцям, а отже, зрадила єврейський народ⁵⁵. У 1963 році, за 15 років після того, як юристи ЦКПЄ підготували свій обвинувальний акт, ізраїльський прокурор висунув в Окружному суді Тель-Авіва обвинувачення проти Баренבלата. Там було знову заслухано деяких з тих самих свідків із протилежними свідченнями щодо дій Баренבלата під час Голокосту, а прокурор попросив суд розглянути питання юридичної й моральної відповідальності юденрату та єврейської поліції, спитавши, чи треба вважати їх злочинними організаціями.

Моральний осуд у громадському суді

Одним з майже 150 розслідувань, проведених прокурорами юридичного відділу ЦКПЄ у Варшаві, було розслідування в справі Юліуса Зігеля. За словами свідків, Зігель бив і знущався з в'язнів, які працювали в майстерні в Бендзині, та «брав активну участь у депортаціях до Аушвіца і газових камер». Як і в справі Баренблата, обвинувачі констатували «активну роль» Зігеля, зазначивши, що він сумлінно працював на службі в німців і був не просто конторським клерком в юденраті, а допомагав у депортації і переслідуванні євреїв. Проте, зібравши ще кілька свідчень, комісія припинила справу, коли дізналася, що обвинувачений переїхав за кордон⁵⁶.

Інженер-текстильник за освітою і австрійський офіцер у період Першої світової війни, Зігель очолював табір для переміщених осіб у Падуї (Італія). Для тих людей, які під час війни служили головами громад, було звичайною справою і після визволення

---

⁵⁵ Див.: Finder and Prusin, «Jewish Collaborators», 137, 148; Engel, «Who Is a Collaborator?», 368–369.

⁵⁶ ЗІН, досье Юліуса Зігеля, 313/1, с. 13. Щодо цього суду див.: Rivka Brot, «Julius Siegel: Kapo in Four (Legal) Acts», *Dapim Journal: Studies on the Holocaust* 25 (2011): 65–127.

Розгляд законопроекту Кнесетом

У березні 1950 року Міністерство юстиції внесло до Кнесету Закон про покарання нацистів і нацистських пособників²⁷. Усього за два дні Кнесет одностайно схвалив пов'язаний з цим захід – Закон про злочин геноциду (запобігання та покарання), що ґрунтувався на Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, схваленій Генасамблеєю ООН у грудні 1948 року. Обидва законопроекти, представлені на розгляд Кнесету, були тісно пов'язані між собою й доповнювали один одного, але якщо Закон про злочин геноциду (запобігання та покарання) був спрямований на запобігання майбутнім «діям, вчиненим з наміром знищити, цілком або частково, ту чи іншу національну, етнічну, расову або релігійну групу», то законопроект щодо нацистів і нацистських пособників мав зворотну силу й передбачав екстериторіальні заходи, що дозволяло ізраїльським судам судити людей за події, які відбувалися з 1933 по 1945 рік в окупованих нацистами країнах²⁸.

Під час перших обговорень законопроекту деякі члени Кнесету порушували питання щодо того, який суд розглядатиме справи підсудних. «Злочинців не можна судити в звичайному суді, бо

²⁷ Цей закон обговорювався в кількох працях. Див.: Yehudit Dori Deston, «Mishpat Demyanyuk: sofah shel asiyat din ba-Natsim u-ve-ozrehim be-Medinat Yisre'el», Ph.D. diss., Hebrew University of Jerusalem, 2017, 39–48; Itamar Levin, *Kapo be-Alenbi: ha-amadat Yehudim la-din be-Yisra'el be-ashmat siyu'a la-Natsim* (Jerusalem: Yad Izhak Ben-Zvi & Moresheet, 2015), 23–40; Rivka Brot, «Ben Kehilah le-medinah: mishpathem shel meshatfe-peulah im ha-Natsim», Ph.D. diss., Tel Aviv University, 2015, 152–181; Hemda Gur-Arie, «Hakarat ha-ne'elam: Ha-Shoah ba-mishpat ha-Yisre'eli», Ph.D. diss., Tel Aviv University, 2007, 173–178; Orna Ben-Naftali and Yogev Tuval, «Punishing International Crimes Committed by the Persecuted: The Kapo Trials in Israel (1950s–1960s)», *Journal of International Criminal Justice* 4 (2006): 130–149; Yablonka, «Ha-Hok le-asiyat din ba-Natsim u-be-ozrehim», 139–146; Yechiam Weitz, «ha-Hok le-asiyat din ba-Natsim ve-ozrehim ve-yahahsah shel ha-hevrah ha-Yisre'elit be-shenot ha-hamishim la-Shoah ve-nitssoleha», *Cathedra* 82 (Dec. 1996): 153–154.

²⁸ Щодо Закону про злочин геноциду (запобігання та покарання) (1950) див. на: <http://preventgenocide.org/il/law1950.htm>. Щодо Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього див. на: <http://www.hrweb.org/legal/genocide.html>. Див. також: Dori Deston, «Mishpat Demyanyuk», 40.

6. Чи скоювали єврейські капо злочини проти людяності?

У грудні 1951 року в Тель-Авівському окружному суді розпочався судовий процес у справі Пінхаса Пашитицького, де проти успішного лікаря виступили некваліфікований робітник, швачка, домогосподарка та сантехнік. Усіх їх Пашитицький протягом усього процесу називав «потолоччю». У своїй заключній промові адвокат Пашитицького Й. Хаглер вторував своєму клієнтові, звернувшись для характеристики свідків обвинувачення до теорії «негативного добору»: треба розуміти, сказав він, що «з 3,5 мільйонів [євреїв], які жили в Польщі, залишилося 120 тисяч; і не завжди виживав найкращий матеріал»¹.

Серед висунутих проти Пашитицького обвинувачень більше не фігурувала робота лікарем, відповідальним за відбір в'язнів нацистського трудового табору Воланов, що було одним з головних обвинувачень під час попереднього розгляду справи. В обвинувальному висновку окружного суду було вісім пунктів: шість пунктів щодо вбивства, один – щодо виказування євреїв нацистам й один – щодо воєнних злочинів у поєднанні з усіма попередніми пунктами². Поки тривав судовий розгляд справи по всіх цих пунктах, в обвинуваченнях і зустрічних обвинуваченнях, що лунали в залі суду, було помітно соціальну нерівність між лікарем високого статусу та безпорадними в'язнями. Свідок обвинувачення Рівка Нугельман так описала ці стосунки: «В таборі ненавиділи підсудного. Він жив окремо, в білій кімнаті. Він

¹ Свідчення Пашитицького, 26 грудня 1951 р., справа *Генпрокурор проти д-ра Пашитицького*, ISA, RG/32/6/51, с. 134; заключна промова захисту, 30 грудня 1951 р., Тель-Авівський окружний суд, справа *Генпрокурор проти д-ра Пашитицького*, ISA, RG/31/LAW/6/51, с. 169.

² Хоча суддя під час попереднього розгляду дозволив обвинуваченню представити окружному суду два пункти щодо злочинів проти людяності, прокурор вирішив (можливо, через брак доказів) не включати ці пункти.

виплисти на світло те, що повстанський рух убивав очільників єврейської поліції і єврейських функціонерів, а також те, що «євреї гинули тому, що на них доносили інші євреї... Я цілком можу зрозуміти, чому Любеткін не палає бажанням давати свідчення», завершив свої пояснення Гауснер, «але вона буде свідчити»¹³.

Слухання свідчень Любеткін і Цукермана розпочалося 3 травня 1961 року – в день, коли ізраїльське радіо після кількох тижнів перерви поновило пряму трансляцію процесу. Стоячи навпроти кабінки з куленепробивного скла, де

Іцхак (Антек) Цукерман, один із лідерів повстанців, дає свідчення на суді над Айхманом

сидів Айхман, Любеткін і Цукерман згадували жахи гетто. Вони також детально описали героїчне повстання в квітні 1943 року кількох сотень ледь озброєних євреїв проти десятків добре озброєних нацистів. Про мету цього руху Любеткін сказала: «Організувати молодь, як я казала, щоб розвинути в собі, незважаючи на деградацію та депресію, почуття єврейської самоповаги»¹⁴.

Коли Любеткін завершила свої свідчення, головуючий суддя Моше Ландау спитав адвоката захисту Роберта Серваціуса, чи хоче той поставити їй запитання. «Я не маю запитань до свідка», – відповів адвокат з-за свого столу¹⁵. До Антека Цукермана він теж

¹³ Hausner, Government Protocol Meeting, 26 лютого 1961 р., ISA, <http://www.archives.gov.il/archives/#/Archive/0b0717068031be30/File/0b07170680348359/Item/090717068034884c> (станом на 23 квітня 2019 р.), pp. 26–27.

¹⁴ Свідчення Цивії Любеткін, *The Trial of Adolf Eichmann*, 402.

¹⁵ Там само, 409.